

SKUP 2008 – 2

Prosjekt:	Samisk lærebokberg
Medarbeider:	Leif Trosten
Publikasjon:	Ságat
Publisert:	April – juni 2008
Medium:	Avis
Tema:	Forvaltning

SKUP Metoderapport

Journalist: Leif Trosten, Ságat

Sak: Samisk lærebokberg

Publisert i Ságat f.o.m 24 april 2008

Ságat - Samisk avis AS, pb 53, 9711 Lakselv - Tlf: 78 46 59 00

Leif Trosten, Blåveisveien 18, 1659 Torp

leif@sagat.no

Tlf: 69 32 51 50 - 69 39 99 81 – 41 92 29 28

Avsløringene:

Ságat kunne den 24. april 2008 detonere bomben om at det største og bortimot enerådende samiske forlaget, Davvi Girji (DG) i Karasjok, alene satt på et enormt samisk læreboklager på 133.000 bøker (211 titler). Skandalen skapte sterke reaksjoner helt opp til stortingsnivå, spesielt ettersom bokberget var bygd opp i en tid da den samiske skolen rapporterte kontinuerlig om stor læremiddelmangel.

Ságat bragte samtidig den oppsiktsvekkende nyheten om at samiske kommuner/skoler ikke kjøper inn tilgjengelige samiske læremidler. Samlet satte dette for første gang fokus på at flere titalls millioner kroner var brukt til å produsere bøker for lager, mens samiske lærere og elever slet med stensiler og utrangerte bøker fordi kommunen/skolen ikke gjorde jobben sin.

Saken endret også Sametingets fokus. Mer penger til produksjon, var ikke lenger den eneste medisin. Og endelig; saken banet utvilsomt vei for at samiske lærebøker nå er gratis (sametingsvedtak våren 2008.)

24. mai 2008 avslører Ságat enda et samisk læreboklager som «ingen» visste om, denne gangen i kjelleren til Sametingets avdeling i Kautokeino. Dette lageret talte 60.000 lærebøker, de fleste av dem fortsatt relevante for den samiske skolen (Mange av bøkene er nå tildelt skoler gratis). Nyheten overrasket selv ansvarlig sametingsråd Jørn Are Gaski. Heller ikke nylig avgått sametingspresident Aili Kesitalo visste om lageret, selv om hun hadde kontor i samme bygg i over to år. Avsløringen satte ytterligere tyngde bak kravet om gratis lærebøker og grundig gjennomgang av systemet.

Vagt rykte:

Avsløringssaker starter gjerne med et tips. Bokbergsaken startet med et vagt rykte, som vår nyhetsredakør Tor Kjetil Kristoffersen i Lakselv hadde snappet opp på bygda. Ryktet var at DG hadde et stort lager av samiske lærebøker i en garasje i Karasjok. Da vi diskuterte saken i januar 2008, sa han: – Finn lageret og skaff bilde. Klarer du det, så går du riks så det suser og vinner trolig samisk journalistpris. Mine første undersøkelser gav ingen resultat. Men det fjernet ikke mistanken, for her var noe som ikke stemte. For hvordan kunne det være slik at samiske elever mangler det meste av læremidler? Dette rimte dårlig med pengebruken og det faktum at hver tittel produseres i 2000 eksemplarer. Hvor var det blitt av alle disse lærebøkene? Var

de stuet bort på et lager eller var de kanskje destruert/brent? Det var utgangspunktet for å gå videre med saken.

Ságat hadde i forkant brukt mye spalteplass på læremiddelmangelen i den samiske skolen, så jeg følte sterk motivasjon og ønske om å avdekke bokberget dersom det fantes.

Arbeidsplan:

Planen var å finne svarene først, så konfrontere forlaget og ansvarlige sametingspolitikere. Jeg antok at verken forlaget eller Sametinget var spesielt interessert i avsløre at bøker produseres for lager. Med andre ord sin egen udugelighet. Dessuten er det små forhold, og tette bånd, i det samiske samfunnet, så faren for at kilder ville lukke seg dersom jeg røpet mine hensikter for tidlig var høyst reell. De samme var faren for at saken ble «plantet» eller snappet opp av andre medier. Dette gjorde undersøkelsesarbeidet krevende. Fristelsen for å velge lettere løsninger underveis var stor.

Jeg begynte i det små med telefonsamtaler til folk som jeg antok ikke hadde større egeninteresser i saken, men som kunne vite noe om boklager/destruering. Jeg var i kontakt med noen forlagsfolk, tidligere forlagsansatt, tidligere ansatt i nedlagte samisk læremiddelsentral, læremiddelprodusenter, noen få sametingspolitikere, Sametingets opplæringsavdeling og en profilert samisk lærer. Dette arbeidet pågikk over flere uker, innimellom det daglige arbeidet i Ságat. Men jeg kom ingen vei. Det ble antatt at DG hadde et boklager, men ikke større enn normalt. Jeg slo meg inntil videre til ro med dette, men mistanken levde videre.

Etter hvert ser jeg ingen andre muligheter enn å ta direkte kontakt med DG. Det noe uklare svaret lyder at de har et lager i Karasjok, men ikke større enn normalt.

Fullstendig oversikt mangler imidlertid. Jeg gir litt opp, men samtidig forteller noe meg at saken bør sjekkes videre. Hva om lagret er større enn forlaget selv tror eller har oversikt over? Jeg fikk litt den følelsen, og tror i dag at det var tilfellet.

Vi er kommet til april og jeg ringer ansvarlig sametingsråd Jørn Are Gaski. Han har profilert seg som ryddegutt i læremiddelsaken, så jeg håper han vet noe. Men han gjør ikke det, og han utelukker langt på vei at det finnes noe stort lager av læremidler. Også dette sporet renner ut i ingenting.

Så kommer omslaget. Ryktet om Ságats undersøkelser har tydeligvis spredt seg og en anonym tipser tar kontakt. Vedkommende hevder å kjenne til lageret og påstår det er «kjempestort», og «stadig voksende». Kanskje over 100.000 bøker, er det grove anslaget.

Med dette noe tynne faktagrunnlaget slår jeg til. Det får bære eller briste. Jeg ringer forlagsdirektør Synnøve Solbakken-Hærkønen i DG og konfronterer henne direkte med at de har over 100.000 bøker på lager. Hun legger straks alle kortene på bordet og forteller om boklageret i detalj. Plutselig har forlaget full oversikt, både på antall bøker, antall titler, årstall o.s.v. De har også en forklaring. Noe har tydeligvis skjedd siden sist Ságat var i kontakt.

Alarmen går:

Alarmen går i redaksjonen. Tiden er kort og vi må få ut saken bredt i første avis. Og vi MÅ ha bilde av lageret. Selv sitter jeg på hjemmekontor i Fredrikstad, 2000 km unna Karasjok. Og denne fotojobben tør vi ikke overlate til andre.

Redaksjonssekretær Lars Birger Persen kjører fra Lakselv til Karasjok for å fikse dokumentasjon. Lettelsen er stor da bildet er i boks. Det er tross alt bare to timer til deadline. Kommentar innhentes fra ansvarlig sametingsråd. Nå har vi alt. Kjør sak.

Første sak:

Ságat trykker saken 24. April 2008. (Vedlegg 1)

Førstesiden: «Her ligger 133.000 samiske lærebøker» - med stort bilde fra lageret.

Oppslag: «Har 133.000 samiske lærebøker på lager»

Nyheten slår ned som en bombe i det samiske samfunnet. Skandalen er et faktum. Både lokale, regionale og riksmedier følger opp, hvilket slett ikke er vanlig i en samisk sak. De fleste krediterer Ságat og flere bruker også vårt bilde. Vi er i vinden og det føles godt.

Vår første sak vinkles rundt fakta om boklagret, som kobles til den prekære læremiddelmangelen i den samiske skolen. Effekten er sterk.

– Vi var i mange år underlagt krav fra Sametinget om at alle bøker måtte trykkes opp i minst 2.000 eksemplarer. Det ble altfor mye og lageret vokste raskt, forklarer forlagsdirektør Synnøve Solbakken-Hærkønen

Så kommer hun med en ren nyhet:

– I tillegg er det nok slik at en god del lærebøker går på lager fordi kommuner/skoler unnlater å kjøpe dem inn. Dette kan vi ikke dokumentere med tall, men det er en klar oppfatning om at det skjer i betydelig utstrekning. Vi selger ikke så mange lærebøker som det skal være marked for.

Denne opplysningen er helt ny for offentligheten og tydeligvis også Sametinget. Ságat setter dagsorden og bringer to sentrale avsløringer; Samiske lærebøker produseres for lager og kommuner med samiskelever kjøper ikke inn det som produseres. Dette blir de to mest sentrale poengene i den videre debatten rundt samiske læremidler.

Herfra jobber jeg med to saker parallelt; følge opp bokbergsaken og finne ut hvilke skoler som ikke kjøper samiske læremidler.

Bred dekning:

Ságat 26. April 2008 (vedlegg 2)

- Dette er en skandale, sier både tidligere sametingspresident Aili Keskitalo (NSR) og visepresident Johan Mikkel Sara om lærebokberget. Begge hevder at lagert var ukjent for dem.
- Staten må betale for å få lagerførte bøker ut, krever sametingråd Jørn Are Gaski (AP).

Ságat 29. April 2008 (vedlegg 3)

- Stortingspolitiker Vera Lysklætt (V) fra Finnmark krever at kunnskapsministeren griper inn i bokbergsaken.
- Departementet skylder på Sametinget

Ságat 2. Mai 2008 (vedlegg 4)

- Sametingsråd Gaski beskylder departementet for å spre desinformasjon om Sametinget i læremiddelsaken.
- Samisk rektor advarer mot å tro at krisen er over hvis lagerbøkene deles ut.

Ságat 3. Mai 2008 (vedlegg 5)

Statsministeren krever svar i bokbergsaken.

Ságat 9. Mai 2008 (vedlegg 6)

Kunnskapsministeren viser til Ságat-avsløringen og krever at kommuner kjøper inn tilgjengelige læremidler.

Ságat 15. mai 2008 (vedlegg 7)

Leder om læremiddelsaken.

Sågat 24. Mai 2008 (vedlegg 8)

Oppslag: Her er enda et samisk bokberg.

Sågat avslører til «alles» overraskelse at Sametinget selv sitter på nesten 60.000 læremidler.

Også her får vi først presentert helt andre tall, men graving førte oss til sannheten.

Sågat 27. mai 2008 (vedlegg 9)

Bløffet sametingsrådet?

Sågat 29 mai 2008 (vedlegg 10)

Bokberget bekymrer barneombudet

Sågat 30. Mai 2008 (vedlegg 11)

Elev Saia Stueng (15) slakter Sametinget.

Sågat 31. Mai 2008 (vedlegg 12)

Sametinget vedtar gratis lærebøker til samiske elever.

«Sameministeren» besøker sametinget og proklamerer fra talerstolen: – Bokberget må ut

Staten truer Sametinget I læremiddelsaken

Sågat 6. Juni 2008 (vedlegg 13)

Kautoskole sverger til norske lærebøker

Sågat avslører at grunnskolen I Kautokeino, midt I hjertet av Sameland, bruker flere norske lærebøker der de finnes samiske. Dette underbygger påstanden om at skoler gir blaffen i å kjøpe samiske læremidler, en helt ny og alvorlig problemstilling I debatten.

Sågat 10. Juni 2008 (vedlegg 14)

- Samebarn skal undervises på samisk, uttaler kauto-ordfører Klemet Erland Hætta

Tanaskole har funnet bøker

Uavklart om bokberg

Sågat 12. Juni 2008 (vedlegg 15)

Sågat bringer sak om destruering/brenning av samiske læremidler

Diverse relaterte saker trykket I Sågat I mai og juni 2008 (vedlegg 16)

Problemstillinger:

Skal du avsløre noe, så nytter det sjelden å spørre synderen om opplysninger. Derfor ville jeg skaffe bevis, så konfrontere Davvi Girji (DG). Det skulle vise seg vanskelig, men undersøkelsene betalte seg til slutt gjennom tips som trolig ikke ville kommet uten min langvarige graving i saken. Boklageret kunne da vært en hemmelighet den dag I dag, for lite tyder på at DG hadde til hensikt å informere om dette, heller ikke sin oppdragsgiver Sametinget. Og uten bokbergsaken ville heller ikke de andre avsløringene kommet.

Noe av det vanskelige (og positive) I denne saken var at jeg var alene om mistanken. Jeg famlet I blinde og fant ikke kilder utenfor DG som visste noe. I en slik situasjon er det lett å gi opp. Men til slutt fikk jeg som nevnt betalt for strevet. Saken lærte meg mer enn noen annen sak hvor viktig det er å holde på mistanken og følge den

uansett påstander fra andre hold. Som gravejournalist må du være mistenksom og lukke ørene for såkalte sannheter. Jeg var ofte i sterk tvil underveis, men nektet å legge saken død. Magefølelsen tilsa at jeg var på sporet av en skandaleavsløring og det trigget meg voldsomt. Jeg har også erfart at det ikke hjelper med bare kunnskap og erfaring, man må også ha gløden og lyst til å avsløre kritikkverdige forhold. Det vanskeliggjorde selvsagt også arbeidet at jeg satt 2.000 km unna Karasjok. Alt måtte tas å telefon. Jeg hadde ikke mulighet til å lete fysisk, snakke med folk på stedet o.s.v.

At jeg fikk hull på DG-saken gjorde meg i stand til å avsløre Sametingets eget boklager. Jeg fikk først et tips, takket være DG-saken, men Sametingets opplæringsavdeling i Kautokeino benektet det hele. Lageret besto av rundt 6.000 gamle og utrangerte læremidler hevdet avd. direktør Julie Eira på direkte spørsmål fra meg. Men jeg hadde lært, og fikk rett igjen. Sannheten visste seg å være 60.000 læremidler, mestaparten relevant for dagens skole.

Det var også et konkret tips som til slutt førte til saken om kautokeinoskolen som bruker norske læremidler framfor samiske.

Arbeidet med å finne ut av dette var svært komplisert, ikke minst fordi det var vanskelig å skaffe oversikt over hva som faktisk finnes av samiske læremidler. I tillegg er det stor forskjell på behovet. Skoler som tilbyr samisk som 1. språk (undervisningsspråk) må ha det meste av lærebøker på samisk, mens skoler som har samisk som fag (andrespråk) kun trenger samiske bøker til faget samisk. I tillegg til det igjen er det tre samiske språk/dialekter; nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Alle har sine egne lærebøker.

Arbeidstid:

Jeg jobbet så å si aldri utelukkende med denne saken. Alt ble tatt innimellom daglige gjøremål i redaksjonen. Men fokuset og ønske om å bringe saken videre var sterk hele veien. Det ble også en del kveldsjobbing, spesielt i den første undersøkelsesperioden.

I ettertid er det litt rart å tenke over hvor alene Ságat fikk være med å fronte denne store og viktige samepolitiske saken. Vi fikk eie saken i fred. Andre medier skrev mye, men diltet mye etter og ga opp for tidlig etter min mening. For det var Ságat som sto for de sentrale avsløringen som; to store boklagre, kommuner/skoler kjøper ikke samiske læremidler som finnes, sameskole bruker norske bøker, lærebøker brennes o.s.v.

Systemsvikt:

Ságat-sakene beskrev en alvorlig systemsvikt, som rammer samiske elever hardt. Det er stor mangel på læremidler, av flere årsaker, men ikke bare det. For det bevilges millionbeløp i året og det produseres læremidler, men mye av det kommer ikke fram til eleven. Ansvar for dette har mange. Sametinget som oppdragsgiver, forlag som markedsfører for dårlig (tjener pengene sine på produksjon, ikke salg) og kommuner/skoler som ikke kjøper inn.

Konsekvenser:

Ságat-avsløringen bidro sterkt til flere positive endringer:

- Gratis lærebøker til samiske elever f.o.m 2009
- Bevilningene ble økt kraftig fra 2009.
- Sametingets lagerbøker ble tatt i bruk
- Det forhandles om utdeling av DGs lagerbøker gratis.
- Lulesamisk ressurskole for læremiddelproduksjon opprettet.
- Ansvarsforhold ble tydeliggjort og systemet effektivisert
- Mye sterkere fokus på samisk læremiddelproduksjon

Torp, 15. Januar 2009

Leif Trosten

